

ПРАВА ПАЦІЄНТІВ В УКРАЇНІ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ

Слома Валентина Миколаївна,

Тернопільський національний економічний університет

Відповідно до ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права кожна людина має право на медичну допомогу та медичний догляд у разі хвороби. Це право людини знайшло відображення у ч. 1 ст. 49 Конституції України, згідно з якою кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Проблема охорони здоров'я населення та покращення медичної допомоги є однією з глобальних проблем людства. Для України, населення якої перебуває в несприятливих соціально-економічних умовах, здійснення законодавчих заходів, спрямованих на створення належних умов для ефективного і доступного для усіх громадян медичного обслуговування, є надзвичайно важливим завданням [1, с. 93].

Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, удосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2, с. 243].

Питання, пов'язані з правовим регулюванням охорони здоров'я населення України вивчалися багатьма вченими. Проте, ряд проблемних питань, які стосуються, зокрема, відносин лікар-пацієнт, потребують детальнішого дослідження.

У статті ми спробуємо дослідити права пацієнтів та гарантії їх реалізації при наданні медичної допомоги в Україні.

Право на медичну допомогу передбачене ст. 284 Цивільного кодексу України, згідно з якою фізична особа має право на надання їй медичної допомоги. Відповідно до постанови КМУ "Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги" медична допомога — це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності, та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства.

Досліджуючи права пацієнтів варто звернути увагу на положення Лісабонської декларації щодо прав пацієнта, прийнятій 34 Всесвітньою медичною асамблеєю у 1981 році. Зокрема, дана Декларація закріплює наступні права пацієнтів:

- а) пацієнт має право вільно обирати свого лікаря;
- б) пацієнт має право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від будь-яких зовнішніх впливів при винесенні своїх клінічних чи етичних рішень;
- в) пацієнт має право погодитись чи відмовитись від лікування після одержання адекватної інформації;
- г) пацієнт має право очікувати, що його лікар буде поважати конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього;
- д) пацієнт має право померти з гідністю;
- е) пацієнт має право прийняти чи відхилити духовну та моральну підтримку, включаючи допомогу священнослужителя відповідної конфесії.

Також права пацієнтів встановлюються у проекті ЗУ “Про права пацієнтів в Україні”, а саме у ст. 5:

- право на рівний і справедливий доступ до медичної допомоги;
- право на безпеку і якість медичної допомоги;
- право на фізичну і психічну цілісність і недоторканість;
- право на одержання медичної інформації, що стосується особисто пацієнта;
- право виражати згоду, що ґрунтується на повній медичній інформації;
- право на вибір і відмову від медичного втручання;
- право на конфіденційність;
- право на недоторканість особистого життя пацієнта та спілкування;
- право на дотримання норм медичної етики стосовно пацієнта;
- право на відшкодування збитків для здоров'я, заподіяних при наданні медичної допомоги;
- право на подання скарги і захист своїх прав.

Варто зазначити, що права пацієнтів, закріплені у Декларації та у проекті Закону, загалом є подібними. Проте, у проекті ЗУ “Про права пацієнтів в Україні” вони є більш деталізованими.

Розглянемо детальніше деякі права пацієнтів в Україні. Важливою гарантією права на надання медичної допомоги є право на рівний і справедливий доступ до медичної допомоги та право пацієнта вільно обирати лікаря. Саме за допомогою цього права можна забезпечити високий рівень надання особі медичної допомоги. Разом з тим, як з будь-якого правила, з даного правила також існують винятки. Зокрема, це стосується випадків, коли заміна лікаря на вимогу пацієнта не може бути проведена у зв'язку із великою зайнятістю лікаря. У таких випадках пацієнтам необхідно звернутися до керівника лікувального закладу для призначення відповідної заміни. Дані права пацієнта закріплені також у ст. 34, 38 Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Крім права на вибір лікаря пацієнт має також право на вибір лікувального закладу. Іншими словами пацієнти можуть обирати державні, комунальні або приватні лікувальні заклади в Україні, а також мають право користуватись послугами закладів охорони здоров'я за кордоном. Вибір лікувального закладу буде залежати від наявності кваліфікованих фахівців, а також від фінансових можливостей пацієнтів.

Ще одним важливим правом пацієнтів є право на безпеку і якість медичної допомоги. Безперечно медична допомога, яка надається пацієнтам повинна задовольняти потреби людини, які зумовлені станом її здоров'я, не створюючи при цьому загрозу для її життя та здоров'я. Проте, часто постає питання, яка медична допомога відповідає даним принципам. На нашу думку, найголовніше — це своєчасне і правильне встановлення діагнозу. На даний час існують досить розвинені технології, що допомагає при встановленні діагнозу та призначенні лікування. Проте, не слід забувати про людський фактор, а тому у будь-якому випадку не виключені помилки та недбалість при встановленні діагнозу. Для забезпечення права пацієнтів на безпечну та якісну медичну допомогу необхідно забезпечити перш за все належну підготовку медичних працівників.

Крім того, держава повинна на належному рівні здійснювати контроль за правильністю випуску та використання лікарських засобів. У зв'язку з цим і відповідно до ст. 3 ЗУ “Про лікарські засоби” державна політика у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів спрямовується на підтримку

наукових досліджень, створення та впровадження нових технологій, а також розвиток виробництва високоефективних та безпечних лікарських засобів, забезпечення потреб населення ліками належної якості та в необхідному асортименті шляхом здійснення відповідних загальнодержавних програм, пріоритетного фінансування, надання пільгових кредитів, встановлення податкових пільг тощо.

Слід звернути увагу також на право пацієнта на інформацію про стан свого здоров'я. Дане право передбачене ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, а також ст. 285 ЦК України. Дану інформацію пацієнт може дізнатися самостійно шляхом ознайомлення з історією хвороби або безпосередньо від лікаря. При зверненні особи до лікаря за інформацією про стан свого здоров'я, він зобов'язаний її надати, що не завжди має місце у медичній практиці. Досить часто така інформація замовчується. Проте, ми погоджуємось з О.В. Кохановською, яка зазначає, що враховуючи особливий довірчий характер відносин між лікарем та пацієнтом, омана лікарем пацієнта несумісна з довірою до нього і може призвести лише до втрати порозуміння з медичними працівниками і відіграти негативну роль у лікуванні або призвести до відмови від необхідних методів діагностики та лікування [3, с. 129–130].

Разом з тим, в окремих випадках законом встановлюються певні обмеження щодо можливості одержання пацієнтом повної інформації про стан свого здоров'я. Так, відповідно до ч. 3 ст. 285 ЦК України, якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами.

Розглядаючи права пацієнтів, не варто забувати також про право на конфіденційність або іншими словами право на таємницю про стан здоров'я. Відповідно до ст. 286 ЦК України фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Інформація про стан здоров'я пацієнта не може бути розкрита без його згоди як під час життя, так і після його смерті. Дане право гарантується тим, що до медичних працівників, які винні у розголошенні інформації про стан здоров'я пацієнта, застосовується відповідальність, у тому числі і кримінальна (ст. 145 КК України).

Проте, в окремих випадках право на таємницю про стан здоров'я може бути обмежене. Так, відповідно до ст. 6 ЗУ “Про психіатричну допомогу” допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для: 1) організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; 2) провадження дізнання, попереднього слідства або судового розгляду за письмовим запитом особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду.

Ще однією підставою для обмеження права на таємницю про стан здоров'я передбачена у ст. 30 Сімейного кодексу України, згідно з п. 1 якої особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, повинні повідомити одна одну про стан здоров'я.

Певним обмеженням права на конфіденційність можна вважати також положення ст. 26 ЗУ “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”, згідно з якою працівники підприємств харчової промисловості, громадського харчування і торгівлі, водопровідних споруд, лікувально-профілактичних,

дошкільних і навчально-виховних закладів, об'єктів комунально-побутового обслуговування, інших підприємств, установ, організацій, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може спричинити поширення інфекційних захворювань, виникнення харчових отруєнь, а також працівники, зайняті на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, повинні проходити обов'язкові попередні (до прийняття на роботу) і періодичні медичні огляди. Обов'язкові щорічні медичні огляди проходять також особи віком до 21 року.

Характеризуючи права пацієнтів не слід забувати про гарантії їх реалізації. У зв'язку з цим на державу покладаються певні обов'язки щодо реального забезпечення прав пацієнтів, а не лише на їх декларування.

Відповідно до ст. 7 Основ законодавства України про охорону здоров'я держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у галузі охорони здоров'я шляхом:

- а) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я;
- б) організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я;
- в) подання всім громадянам гарантованого рівня медико-санітарної допомоги у обов'язку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України;
- г) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в галузі охорони здоров'я;
- д) організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації;
- е) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у галузі охорони здоров'я.

Гарантією забезпечення прав пацієнтів можна вважати медичне страхування. Відповідно до ст. 6 ЗУ “Про страхування” запроваджено добровільне медичне страхування. Суть даного виду страхування полягає у тому, що страхові організації укладають із закладами охорони здоров'я договори про співпрацю щодо надання медичної допомоги й лікування застрахованих осіб за умовами договорів добровільного медичного страхування.

Також ст. 7 ЗУ “Про страхування” передбачене обов'язкове медичне страхування. Проте, на даний час доцільним є більш досконале правове регулювання саме загальнообов'язкового медичного страхування. Ми погоджуємось з С. Стеценко та І. Сенютою, які вказують, що прийняття закону “Про загальнообов'язкове державне медичне страхування” дозволить: а) покращити фінансування галузі; б) здійснити чіткий контроль за витратами коштів на лікування хворого; в) запровадити ефективні цивільно-правові договірні відносини між закладами охорони здоров'я, роботодавцями, державою і людиною [4, с. 98–99].

Слід також зазначити, що досить часто виникають спори, пов'язані із порушення прав пацієнтів. Одним із способів захисту таких прав є звернення до суду. Проте у пацієнтів не завжди є можливості або достатні знання для звернення до суду самостійно. Тому вони звертаються за допомогою до третіх осіб. У зв'язку з цим деякі автори вважають, що в Україні доцільно застосовувати медіацію. Медіація як перспективний напрям у праві означає допомогу пацієнту від спеціаліста-медіатора, який може бути психологом, юристом, котрий може допомогти пацієнту провести зустріч, переговори з представником медичного закладу, організації з метою дійти згоди у спірному питанні з самого початку [5, с. 35].

Можна сказати, що наданий час в Україні проводиться робота з удосконалення правового регулювання охорони здоров'я населення. Проте, незважаючи на заходи, які вже проведені для покращення правового статусу пацієнтів в Україні, існує ще багато проблем, які вимагають подальшого правового регулювання. Тому доцільним буде об'єднання зусиль юристів і медичних працівників для вирішення проблем, які існують у сфері охорони здоров'я.

Література

1. *Головченко В., Грузова Л.* Законодавство України про охорону здоров'я: проблеми реформування й оновлення // *Право України*. — 2000. — № 11. — С. 93–95.
2. *Цивільний кодекс України: Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко*. — Одеса: Юридична література, 2003. — 1080 с.
3. *Кохановська О.В.* Право на інформацію про стан здоров'я за Цивільним кодексом України // *Молодь у юридичній науці: Збірник тез міжнародної конференції молодих вчених “Четверті осінні юридичні читання” (21-22 жовтня 2005 року): У 3-х частинах: Частина друга: “Приватно-правові науки”*. — Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління і права, 2005. — С. 129–131.
4. *Стеценко С., Сенюта І.* Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні // *Право України*. — 2007. — № 6. — С. 96–100.
5. *Галай В.* Медіація як один з альтернативних способів захисту прав пацієнтів // *Право України*. — 2007. — № 10. — С. 35–37.